

The Basic Challenges of Law of Crime Prevention in Iran

Esmaeil Rahiminejad ¹

Abstract

Crime prevention, as a main active strategy of criminal policy in Iran, is based on a series of laws and regulations, acted with aiming at normalizing and systematizing active responses to crime. These rules and regulations, which are the most important source of "crime prevention law", have such limitations and challenges that seriously damaged the fundamentals and strategic principles of crime prevention law and faced it with an "identity crisis". Therefore, it is necessary to study these challenges in order to give identity to crime prevention law and maintain its position. This article, using a research method based on the logical and hermeneutic analysis of the contexts of these rules and regulations and taking into account the foundations and strategic principles of crime prevention, examines the nature and bases of these challenges and their solutions.

Keywords: *Crime prevention law, Preventive criminology, Iranian legal system, challenges, solutions*

1. Introduction

Nowadays crime prevention as a systematic strategy of criminal policy is based on a series of laws and regulations. These rules and regulations as well as practical procedures, which is so called as "crime prevention law", are approved and implemented with the aim of normalizing and structuralizing crime prevention. In Iranian legal system, there are many substantive and procedural laws and regulations including Article 156, Clause 5 of the Constitution, the Improving Administrative Health and Combating Corruption Act (2013), the Combating Goods and Currency Smuggling Act (2012), and the Crime

¹. Associate Prof, Law Dep ,University of Tabriz.. Tabriz, Iran. rahiminejad@tabrizu.ac.ir)

Prevention Act (2016), which have passed with the aim of constitutionalizing, normalizing the preventive criminological doctrines and systematization of the active strategy of criminal policy to control crime. But analyzing the contexts of these rules shows that the legislator has ignored many of the principles, bases and strategies of crime prevention in the process of approving or amending them, which has faced crime prevention law with fundamental challenges in Iran. So that, they have shaken the existence of crime prevention law and raised many questions such as: what are the bases of these challenges, is it possible to talk about crime prevention law as an organized, scientific and systematic criminal policy strategy in the field of criminal policy? Are these challenges not the reason for the existence of "identity crisis" in crime prevention law? This article, taking into account the bases and strategic principles of crime prevention, examines the nature, foundations and solutions of these challenges in several axes of procedural, substantive and substantive-procedural ones.

2. Methodology

This article examines the nature, foundations and solutions of the basic challenges of crime prevention law in Iran by using the method of logical and hermeneutic analysis of the contexts of crime prevention laws and regulations.

3. Results and discussion

This article has examined the basic challenges of crime prevention law in Iran based on the foundations and strategic principles of crime prevention. The findings of this research shows that these challenges are of different nature, some of them are procedural, the other ones are substantive and the third ones are procedural-substantive. Lack of comprehensive, integrated and independent monitoring and performance assessment system, lack of coherence and integrative policy-making and management system are the most important of first ones. Lack of adequate and effective implementation guarantee, risk and security-oriented crime prevention law are of the second ones. Non transparency of crime prevention law, duty or conduct (not-result) based preventive obligations of the states and non- independence of crime prevention law (dependence on classic criminal law and criminology and pressure and interest groups) are of. multiple nature ones.

4. Conclusion

The existence of strategic and fundamental challenges has faced Iranian crime prevention law with some of "identity crisis ". So that, we can not speak of crime prevention law as an organized, scientific and systematic active strategy of criminal policy. In order to give identity to crime prevention law and

maintain its independence it is necessary, that the structure of law-making institutions to be reformed in the first place. The legislator must pay attention to the fundamentals and strategic principles of crime prevention, especially of trans-sectoral, knowledge-based, participatory and solidarity, sustainability and human dignity principles in the second place. It requires that the legislator dissolves all institutions and parallel structures of crime prevention and strengthen the status and credibility of the Supreme Council for Crime Prevention. Two basic actions should be done in this regard: First, the Supreme Council for Crime Prevention, based on the strategic principles, be constitutionalized in the Constitution, and based on that, the normal laws of crime prevention, including the crime prevention act (2010) should be reviewed and reformed. Second, in the case of non-constitutionalization, the objections and substantive or structural problems of the crime prevention act and the Supreme Crime Prevention Council should be resolved by revising and amending the law based on the solutions mentioned in the article. Changing the nature of preventive duty-oriented obligations of governments to result-based ones and criminalizing state crimes and create the necessary judicial structures to deal with the cases of violations of preventive obligations of governments at the national and even the regional or global level is another fundamental step to identification of crime prevention law.

5. Selection of References

Ebrahimi, Shahram and Safai Ateshgah, Hamed (2014), Legislator's Approach to Crime Prevention in the Law on Enhancing the Health of the Administrative System and Combating Corruption, *Criminal Law Research Journal*, 6th Year, 2nd Issue, Fall and Winter, pp. 31-7 (In persian).

Ahmadi, Azam and Malmir Mahmood (1400), evaluating the adequacy of petroleum laws and regulations from the perspective of crime prevention and fighting corruption, *Crime Prevention Studies Quarterly*, Volume 16, No. 61, pp. 65-85 (In persian).

Barani, Mohammad (2013), *Prevention of Global Crimes*, Tehran, Mizan Publications, first edition (in persian).

Jandali, Menon (1401), *A study on the prevention of delinquency*, translated and researched by Shahram Ebrahimi, Tehran, Mizan Publications, third edition (In persian).

Farjiha, Mohammad (2014), report on the scientific meeting on the crime prevention law: from formulation to approval, Tarbiat Modares University, written by Mohammad Arefi, available at Lawtest.ir www. (In persian).

Qumashi Saeed and Arefi Morteza (2016), economic and political obstacles to social prevention of crime, criminal law doctrines, Razavi University of Islamic Sciences, Mashhad, number 13, pp. 88-94 (In persian).

Mohammad Nasl, Gholamreza (1400), Basics of crime prevention (translation and research), Tehran, Mizan Publications, second edition (In persian).

Najafi Abrandabadi, Ali Hossein (2014), report on the scientific meeting on the crime prevention law: from formulation to approval, Tarbiat Modares University, written by Mohammad Arefi, accessible at Lawtest.ir www (In persian).

Najafi Abrandabadi, Ali Hossein (2014), Towards the Definition of a National Crime Prevention Policy (Preface) in: Oxford Encyclopedia of Crime Prevention, Brandon C. Welch and David P. Farrington, translated by a group of criminal law and criminology researchers, researchers, by effort of: Hamidreza Nikokar, Tehran Mizan Publishing, pp.9-13 (In Persian).

Nieto Martin, Adan (2016), Towards a Rational Legislative Evaluation in Criminal Law, Switzerland, springer

Citation:

Rahiminejad, E. (2023), "The Basic Challenges of Law of Crime Prevention in Iran", **Criminal Law Research**, 14(27), pp. 89-115. DOI:10.22124/jol.2022.21908.2268

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقاله پژوهشی

صفحات: ۸۹-۱۱۵

تاریخ ارسال: ۱۴۰۰/۱۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۲

چالش‌های اساسی حقوق پیشگیری از جرم در ایران

اسمعیل رحیمی نژاد^۱

چکیده

پیشگیری از جرم به‌عنوان راهبرد کنشی عمده سیاست جنایی در ایران مبتنی بر یک سلسله قوانین و مقرراتی است که با هدف هنجارمندسازی و نظامند کردن پاسخ‌های کنشی به جرم وضع گردیده‌اند؛ این قوانین و مقررات، که مهم‌ترین منبع «حقوق پیشگیری از جرم» را تشکیل می‌دهند، با چالش‌های اساسی مواجه هستند؛ چالش‌هایی که به مبانی و اصول راهبردی حقوق پیشگیری از جرم آسیب جدی وارد کرده و آن را با نوعی «بحران هویت» مواجه ساخته‌اند. لذا لازم است در راستای هویت بخشی به حقوق پیشگیری و حفظ جایگاه آن، این چالش‌ها و آسیب‌ها مورد مطالعه قرار گیرند. برای این اساس مقاله حاضر با استفاده از روش پژوهشی مبتنی بر تحلیل منطقی و هرمنوتیک محتوای قوانین و مقررات مرتبط با پیشگیری و با در نظر گرفتن مبانی و اصول راهبردی حاکم بر پیشگیری از جرم، به بررسی ماهیت و مبانی این چالش‌ها و راهکارهای آنها می‌پردازد.

واژگان کلیدی: حقوق پیشگیری، جرم‌شناسی پیشگیری، سیستم حقوقی ایران، چالش‌ها، راهکارها،

اسناد بین‌المللی

مقدمه

امروزه پیشگیری از جرم به عنوان یک راهبرد نظامند سیاست جنایی، مبتنی بر یک سلسله قوانین و مقررات اعم از تقنینی، فرائقنینی و فرو تقنینی است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم اقدام‌های عمومی یا ویژه‌ای را ضابطه‌مند و نهاد یا سازمان خاصی را برای مدیریت و اجرای آن تعریف و تأسیس می‌کنند (نجفی، ابرند آبادی، ۱۳۹۴: ۱۰). به مجموعه این قوانین و مقررات و همچنین رویه‌های عملی که با هدف هنجارمند سازی و ساختارمند کردن پیشگیری از جرم، در سطوح مختلف قانون گذاری وضع و یا اتخاذ و اجرا می‌گردند، اصطلاحاً «حقوق پیشگیری از جرم»^۱ گفته می‌شود.

حقوق پیشگیری به این معنا هرچند با حقوق پیشگیری به معنای امتیازات قانونی و مشروع افراد^۲ مثل حق بر آموزش، حق بر مسکن، حق بر شغل، حق بر امنیت، که در اسناد مختلف بین‌المللی از جمله کنوانسیون حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مصوب ۱۹۶۶ سازمان ملل متحد پیش‌بینی شده و در اصول مختلف قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از جمله اصول سی ام، سی و یکم و چهل و سوم اساسی‌سازی شده است، مرتبط است؛ لکن این دو، موضوع‌های متفاوتی هستند؛ حقوق پیشگیری در معنای اول، منبع عمده راهبرد کنشی و نظامند سیاست جنایی برای مهار پدیده مجرمانه محسوب می‌شود و به طور عمده ناظر به تعهدات و وظایف دولت‌ها در این خصوص است. در حالی که حقوق پیشگیری در معنای دوم ناظر به گونه‌های مختلف حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و حتی مدنی و سیاسی افراد است. ارتباط میان این دو نوع حقوق پیشگیری را این گونه می‌توان تبیین کرد که در بسیاری از موارد انجام تعهدات پیشگیرانه دولت‌ها از رهگذر تامین و تضمین این حقوق مسیر می‌گردد و بیشتر بر اساس این نوع تفسیر از حقوق پیشگیری است که می‌توان ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ را، که در مقام حمایت کیفری از حقوق اساسی ملت^۳ است، به عنوان طلیعه حقوق پیشگیری از جرم در ایران تلقی کرد.

حقوق پیشگیری در معنای اول را، که موضوع اصلی مورد مطالعه این مقاله است، می‌توان به دو نوع حقوق ماهوی و حقوق شکلی پیشگیری از جرم طبقه‌بندی کرد: «در حقوق ماهوی پیشگیری از جرم، قوانین و مقررات مربوط به ماهیت تدابیر و اقدامات پیشگیرانه اعم از اجتماعی و وضعی بررسی می‌شوند؛ در حالی که در حقوق شکلی پیشگیری قوانین و مقررات ناظر به

1. Crime prevention law

2. Crime prevention rights

۳. در باره حمایت کیفری از حقوق ملت مراجعه شود به: رحمدل منصور (۱۳۹۱)، حمایت کیفری از حقوق ملت،

فصلنامه تحقیقات حقوقی بین‌المللی، شماره ۱۸، صص ۵۹-۸۴.

سازماندهی، مدیریت و چگونگی اجرای برنامه‌های پیشگیری مورد مطالعه قرار می‌گیرند» (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۱-۱۱۱).

در سیستم حقوقی ایران تاکنون قوانین و مقررات ماهوی و شکلی متعددی مثل بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی (قسمت اول)، قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۶ در راستای اساسی سازی، هنجارمند سازی آموزه‌های جرم‌شناسی پیشگیری و نظامند کردن راهبرد کنشی سیاست جنایی برای مهار جرم به تصویب رسیده‌اند؛ با وجود این، بررسی و تحلیل محتوای این قوانین و مقررات، نشان می‌دهد که قانون‌گذار ایران در فرایند تصویب و یا اصلاح آنها بسیاری از اصول، مبانی و راهبردهای پیشگیری از جرم را نادیده گرفته است و همین امر حقوق پیشگیری از جرم در ایران را با خلاءها، آسیب‌ها و مشکلات جدی مواجه ساخته است؛ به گونه‌ای که وجود این چالش‌ها و آسیب‌ها، که تحت‌عنوان «چالش‌های اساسی حقوق پیشگیری از جرم» از آنها یاد می‌شود، موجودیت و اساس حقوق پیشگیری از جرم در ایران را نیز متزلزل نموده و موجب طرح سؤالات متعددی در این زمینه گردیده است؛ از جمله اینکه این چالش‌ها چه نوع چالش‌هایی هستند و مبتنی بر کدام مبانی می‌باشند؟ آیا با وجود این چالش‌ها، اساساً می‌توان در پهنه سیاست جنایی ایران از حقوق پیشگیری از جرم به‌عنوان راهبرد سازمان یافته، علمی و نظامند سیاست جنایی سخن به میان آورد؟ آیا این چالش‌ها دلیل بر وجود نوعی بحران هویت در حقوق پیشگیری از جرم نیست؟

مقاله حاضر با استفاده از روش پژوهشی مبتنی بر تحلیل منطقی و هرمنوتیک محتوای قوانین و مقررات مرتبط با پیشگیری و با در نظر گرفتن مبانی و اصول راهبردی حاکم بر پیشگیری، ماهیت، مبانی و راهکارهای این چالش‌ها را در چند محور چالش‌های شکلی، چالش‌های ماهوی و چالش‌های ماهوی-شکلی (یا چند ماهیتی) حقوق پیشگیری از جرم مورد بررسی قرار می‌دهد.

۱. چالش‌های شکلی حقوق پیشگیری از جرم

برخی از چالش‌های حاکم بر حقوق پیشگیری، چالش‌های سازمانی، مدیریتی و عملیاتی هستند؛ به عبارت دیگر اغلب ناظر به قوانین و مقررات حاکم بر تشکیلات، مدیریت و چگونگی اجرای برنامه‌های پیشگیری هستند؛ این نوع چالش‌ها را تحت عنوان چالش‌های شکلی حقوق پیشگیری از جرم مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

۱.۱. نبود سیستم جامع، یکپارچه و مستقل نظارت و ارزیابی

یکی از چالش‌های اساسی حقوق شکلی پیشگیری از جرم، « نبود سیستم جامع، یکپارچه و مستقل نظارت و ارزیابی » است. نبود این سیستم نه فقط ساختارمندی حقوق پیشگیری از جرم را زیر سؤال برده، بلکه تعیین میزان کارآمدی و اثر بخشی طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری از جرم را نیز با مشکل جدی مواجه ساخته است؛ چون وجود چنین نهادی در ساختار حقوق پیشگیری است که میزان موفقیت آن را در استفاده حداقلی از منابع و امکانات موجود برای رسیدن به اهداف حداکثری مشخص می‌کند و به افزایش پاسخگویی دولت و متولیان اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه کمک می‌کند.

اهمیت راهبردی طراحی و ایجاد چنین نهادی برای ارزیابی طرح‌ها، برنامه‌ها، قوانین و مقررات پیشگیرانه و رویه‌های اداری و اجرایی از نظر تعیین کفایت آنها برای پیشگیری از جرم و همچنین به منظور شناسایی نقاط آسیب‌پذیر و جرم‌زا، تا بدان حد است که در اسناد مختلف بین‌المللی از جمله بند ۳ ماده ۵ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد ۲۰۰۳ و بند ۱ ماده ۷ و بندهای ۱ و ۴ ماده ۳۱ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی ۲۰۰۰ هم، مورد تأکید قرار گرفته است.

با وجود این، حقوق پیشگیری از جرم در ایران به دلایل مختلف از فقدان سیستم نظارت و ارزیابی جامع، یکپارچه و مستقل رنج می‌برد: اولاً، هرچند قانون‌گذار در بند ۴ ماده ۳ قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴/۰۶/۲۱، ارزیابی نتایج اجرای طرح‌ها و برنامه‌های ملی پیشگیری و سنجش و پیگیری عملکرد نهادهای مسئول در این زمینه را به عهده « شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم » گذاشته است، این شورا، صرف‌نظر از اینکه ارزیابی‌اش محدود به طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه ملی است، به دلیل نداشتن بازوی قوی مطالعاتی و علمی و فنی (نادیده گرفتن اصل دانش بنیان بودن پیشگیری) و مشکلات ساختاری و ماهیتی دیگر از جمله مشخص نبودن دقیق مبانی، اهداف و حیطه وظایف^۱، معلوم نبودن نحوه تعامل و ارتباط آن با نهادها و شوراهای مشابه دیگر، نداشتن ضمانت اجرا، داشتن ساختاری عریض و طویل (کثرت اعضا) و

۰۱ برای مثال معلوم نیست این شورا شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم است یا شورای عالی پیشگیری از تکرار جرم. اگر شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم است، پس چرا قانونگذار در بندهای ۵ ماده ۳ اصلاح و جامعه‌پذیری محکومان را از وظایف شورای عالی پیشگیری از جرم پیش بینی کرده است. " باید توجه داشت که اصلاح مجرمین، پیشگیری از تکرار جرم است. در حالی که مفهوم پیشگیری از جرم در این قانون همان پیشگیری اولیه است. پیشگیری از تکرار جرم، که در جرم شناسی بالینی مطرح می‌شود، به درجه ای از اهمیت برخوردار است که ضرورت دارد شورای عالی پیشگیری از تکرار جرم نیز تاسیس شود" (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۹۴، قابل دسترس در: www.lawtest.ir).

در عین حال ناقص و معیوب (نادیده گرفتن اصل فرابخشی پیشگیری)، عدم پیش‌بینی اعتبار لازم برای تأمین منابع مالی و انسانی (بی‌توجهی به اصل پایداری پیشگیری)، وجود فاصله زمانی طولانی برای تشکیل جلسات (یکبار در هر فصل برابر تبصره ماده ۳)، توانایی ارزیابی علمی و فنی طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه ملی را ندارد و از کارآمدی لازم برخوردار نیست. گویا قانون‌گذار هم با علم به این ناکارآمدی، در سال ۱۳۹۹ برابر ماده ۵ قانون دائمی نمودن قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۹/۰۶/۱۲ یک نهاد موازی دیگر با عنوان «شورای هماهنگی دستگاه‌های نظارتی» با ساختاری مشابه با ساختار شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم ایجاد کرده و وظیفه «ایجاد هماهنگی در اعمال نظارت قانونی دستگاه‌های نظارتی برای جلوگیری از تداخل در وظایف یکدیگر و انجام کارهای موازی» را به عهده این شورا گذاشته است. وظیفه و مأموریتی که برابر بند ۱ ماده ۳ قانون پیشگیری از وقوع جرم و با عبارت «تقسیم کار ملی در چهارچوب وظایف و مأموریت‌های قوای سه‌گانه کشور و اتخاذ تدابیر مناسب برای هماهنگی و توسعه همکاری بین دستگاه‌های مسئول در امر پیشگیری» به عهده شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم هم محول شده است؛ در واقع این قانون که برای ایجاد هماهنگی و جلوگیری از تداخل در وظایف و انجام کارهای موازی تصویب شده است، خود به تداخل وظایف و موازی‌کاری کمک کرده و دچار نقض غرض شده است. ثانیاً، امروزه به دلیل حذف شورای‌های استانی و شهرستانی از قانون پیشگیری از وقوع جرم، که بر اساس «اصل بومی سازی پیشگیری» ایجاد شده بودند، نهاد مستقل و بی‌طرفی وجود ندارد که طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه استانی و شهرستانی را در همان مراحل اولیه شکل‌گیری و بعد در مراحل عملیاتی و اجرایی مورد مطالعه و ارزیابی قرار دهد تا مشخص شود که این طرح‌ها و برنامه‌ها بر اساس کدام یافته‌های علمی و فنی و یا داده‌های آماری تهیه و تنظیم می‌شوند. و نتایج اجرای آنها با استفاده از کدام روش‌های علمی و مطمئن مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرد. به همین دلیل نهادها و سازمان‌های مسئول در امر پیشگیری هم، بر اساس ملاحظات و منافع سازمانی خود به تهیه، تدوین و اولویت‌بندی طرح‌های پیشگیری و ارزیابی نتایج آنها می‌پردازند. علاوه بر مشکلات ساختاری، نظام ارزیابی حقوق پیشگیری چند تا ایراد عمده دیگر نیز دارد: اول اینکه این ارزیابی‌ها نتیجه محور هستند و شامل تمامی مراحل شکل‌گیری و اجرای طرح‌ها و هنجارهای پیشگیرانه نمی‌شوند؛ بند ۴ ماده ۳ قانون پیشگیری از وقوع جرم ۱۳۹۴ که «ارزیابی نتایج اجرای طرح‌ها و برنامه‌های ملی پیشگیری» را به عنوان یکی از وظایف شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم تعیین کرده، خود گویای این واقعیت است. در حالی که ارزیابی صرفاً محدود به نظارت و کنترل نتایج نبوده بلکه به عنوان یک فرایند مستمر و دائم باید در طول حیات یک برنامه و هنجار، یعنی از نقطه‌ای که طراحی شده تا پس از اجرا مورد توجه قرار

گیرد. تنها به این طریق است که سیاست‌ها به عناصری مجهز می‌شوند که ارزیابی آنها را ممکن می‌سازند (Nieto, Morales:2016:3).

اولین و مهم‌ترین مرحله ارزیابی هنجارهای حقوقی پیشگیرانه مربوط به مراحل اولیه شکل‌گیری آنها در قالب طرح و یا لایحه و همچنین مرحله تصویب آنها در نهاد قانون‌گذاری است. عدم ارزیابی دقیق و علمی طرح‌ها و لوایح قانونی مربوط به پیشگیری به لحاظ میزان سازگاری و انطباق آنها با مبانی، اصول و راهبردهای پیشگیری از یک طرف و امکانات و توانایی‌های عملی اجرای آنها از سوی دیگر، منتهی به شکل‌گیری قوانین پیشگیرانه غیر ساختارمند و بدون کارآمدی می‌شود. واقعیت این است که در بسیاری از موارد این ارزیابی‌ها تعمداً یا از روی ناآگاهی به صورت دقیق و علمی انجام نمی‌شود؛ برای مثال در قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴ مجمع تشخیص مصلحت نظام، آیا بررسی‌ها و ارزیابی‌های لازم در مرحله تصویب لایحه در هیات دولت و مجمع صورت گرفت تا مشخص شود که تصویب این لایحه با دخل و تصرفات فراوان و خارج از حدود اختیارات، در لایحه اولیه پیشگیری از وقوع جرم^۱ از جمله حذف شوراهای استانی و شهرستانی، سازمان ملی پیشگیری و جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد و بطور کلی کنارگذاشتن بنیان‌های نظری و اصول راهبردی پیشگیری از جرم در مجمع، چگونه می‌تواند در سازماندهی امر پیشگیری از جرم در جامعه موثر واقع شود؛ مطمئناً اگر این ارزیابی‌ها انجام می‌شد، ما امروز شاهد این همه زلزله، سردرگمی و بحران در ساختار و مدیریت پیشگیری از جرم نبودیم. یا در مورد ده‌ها شورا و ستادی که تاکنون در سطوح عالی در ارتباط با پیشگیری ایجاد شده‌اند آیا ارزیابی‌های لازم به عمل آمد تا معلوم شود که آیا اساساً وجود این شوراهای ضرورت داشته یا خیر؟ (رجب زاده، ۱۳۸۶: ۲۱۱-۲۵۱؛ شیری، ۱۳۸۶: ۱۵-۴۲). این امر در واقع ضرورت ارزیابی فرایند اولیه شکل‌گیری هنجارهای حقوقی ناظر بر سازماندهی و مدیریت پیشگیری از جرم را در کنار ارزیابی نتیجه از یک سو و لزوم توجه به آینده پژوهی در مدیریت امر پیشگیری از سوی دیگر را نشان می‌دهد.

علاوه بر این، این ارزیابی‌ها، با فرض طی شدن فرایند صحیح خود، تقریباً محدود به برنامه‌های پیشگیری ریسک‌مدار و وضعیتی بوده و شامل برنامه‌های پیشگیری اجتماعی نمی‌شوند

۱. لایحه پیشگیری از وقوع جرم که اولین متن آن با لحاظ بنیان‌های نظری، معیارهای سیاست‌گذاری عمومی و اصول راهبردی پیشگیری از جمله اصل فرابخشی بودن، اصل دانش بنیان بودن، اصل جامع‌وی بودن، اصل بومی سازی، اصل کرامت انسانی و اصل پایداری پیشگیری توسط شماری از پژوهشگران قوه قضاییه و با همکاری اساتید دانشگاه در سال ۱۳۸۲ تدوین یافته بود، برای اولین بار در ۹ مرداد ۱۳۸۴ از سوی قوه مجریه به مجلس شورای اسلامی فرستاده شد. (نیازپور، ۱۳۹۶: ۵۳۹).

و در نتیجه از جامعیت لازم برخوردار نیستند. ایراد اساسی دیگر این ارزیابی‌ها این است که از سیستم درون سازمانی و سلسله مراتبی تبعیت می‌کنند؛ بدیهی است این سیستم نظارت و ارزیابی به دلیل تأثیر پذیری از منافع گروهی و سازمانی، فشارهای سیاسی و اوامر مقامات مافوق ارزش و اعتبار علمی ندارد و به اصل استقلال حقوق پیشگیری و فرایند ارزیابی آن لطمه می‌زند. از نمونه‌های بارز این نوع ارزیابی‌ها و نظارت‌های درون سازمانی و سلسله مراتبی می‌توان به انجام وظایف نظارتی ذیحساب‌ها تحت نظر رییس دستگاه اجرایی برابر تبصره ماده ۶۸ و تبصره ۲ ماده ۲۸ قانون دیوان محاسبات عمومی، که یکی از قوانین مهم پیشگیرانه محسوب می‌شود، (عارفی، محمد و یوسف زاده، علی، ۱۳۹۷: ۹۲-۱۳۰)، نظارت بر مسیرهای ورود و حمل و نقل و مراکز نگهداری کالای قاچاق و نظارت و بازرسی برای آسیب‌شناسی فعالیت‌های انجام شده و اقدام در جهت بهبود فرایندهای مبارزه با قاچاق کالا و ارز توسط دستگاه‌های عضو ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز (بندهای پ و ج ماده ۱۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ و اصلاحی ۱۳۹۴/۰۷/۲۱)، ارزیابی عملکرد دستگاه‌های مسئول در پیشگیری توسط شورای دستگاه‌های نظارتی موضوع ماده ۲۲۱ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه (ماده ۲۸ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد)، نظارت بر فرایند تجارت توسط وزارت صنعت و معدن و تجارت (بند الف ماده ۶ قانون قاچاق کالا و ارز)، اشاره کرد.

برای اجتناب از مشکلات ناشی از نظام ارزیابی در حقوق پیشگیری و جلوگیری از ایجاد ناهماهنگی‌ها و تداخل وظایف باید اقدامات زیر انجام شود: ۱- ساختار شورای عالی پیشگیری از جرم تقویت شود و شورای هماهنگی دستگاه‌های نظارتی که یک شورای موازی با شورای عالی پیشگیری از جرم است، حذف شود ۲- ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیرانه غیر ملی به شوراهای استانی و شهرستانی واگذار شود، ۳- ارزیابی طرح‌ها، برنامه‌ها، قوانین و مقررات پیشگیرانه فرایند محور باشد ۴- برای جلوگیری از وضع قوانین پیشگیرانه ناقص و غیر استاندارد، اصل تفکیک قوا رعایت شود و قانون‌گذاری مبتنی بر سیستم دو مجلسی باشد.

۲.۱. عدم انسجام و یکپارچگی سیستم سیاست‌گذاری و مدیریتی پیشگیری

چالش مهم دیگر حقوق شکلی پیشگیری از جرم عدم هماهنگی، انسجام و یکپارچگی در مدیریت و سیاست‌گذاری است. با وجود نهادهای متعددی مثل مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم با ریاست رئیس قوه قضائیه (ماده ۲ قانون پیشگیری از وقوع جرم) و نهادها و ستادهای مشابه دیگر مثل ستاد مبارزه با مواد مخدر با ریاست رئیس جمهور (ماده ۳۳ قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۳۸۹) ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز با ریاست رئیس جمهور

(ماده ۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ و اصلاحی ۱۳۹۴)، شورای هماهنگی دستگاه‌های نظارتی (ماده ۵ قانون دائمی نمودن ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹) و ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی (ماده ۳۱ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد)، شورای امنیت کشور (ماده ۱ قانون راجع به تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور ۱۳۶۲/۰۶/۰۸) و شورای اجتماعی کشور (آیین نامه شورای اجتماعی مصوب ۱۳۸۰/۰۹/۱۰ هیات وزیران) معلوم نیست که سیاست‌گذاری‌های کلان در حوزه پیشگیری از وقوع جرم به عهده کدام نهاد است؟ و کدام سازمان مسئولیت هماهنگی میان دستگاه‌های مسئول در امری پیشگیری و نظارت بر عملکرد آنها را بر عهده دارد؟

قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴ در بند ۲ ماده ۳ خود، شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم را موظف کرده است تا در تعیین راهبردها، سیاست‌های اجرایی و برنامه‌های ملی پیشگیری از وقوع جرم در چهارچوب قوانین و سیاست‌های کلی نظام عمل کند. حال سؤال این است که اگر تعیین سیاست‌های کلی نظام در حوزه پیشگیری به عهده مجمع تشخیص مصلحت نظام است و شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم موظف به رعایت این چهارچوب‌ها است، در این صورت فلسفه وجودی شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم چیست؟ اگر تعیین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های ملی پیشگیری از جرم در حوزه‌های مختلف رفتارهای مجرمانه، اتخاذ تدابیر مناسب برای هماهنگی و توسعه همکاری بین دستگاه‌های مسئول در پیشگیری، بررسی و تصویب برنامه‌های کلان برای گسترش فرهنگ و ایجاد زمینه‌های مشارکت مردم و نهادهای دولتی و غیر دولتی در امر پیشگیری برابر بندهای ۳، ۲، ۱ ماده ۳ قانون پیشگیری از وقوع جرم با شورای عالی پیشگیری از جرم است، در این صورت نهادهای موازی و مشابه دیگر برای چیست؟ اگر همچنانکه شورای نگهبان در مقام ایراد بر لایحه پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۸۸/۰۲/۰۹ طی نامه شماره ۸۸/۳۰/۳۲۶۶۲ مورخ ۱۳۸۸/۰۳/۰۲ استدلال کرده و می‌گفت برابر بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی پیشگیری از وقوع جرم از وظایف قوه قضائیه است و واگذاری آن به شورای عالی پیشگیری از جرم خلاف قانون اساسی است، در این صورت و با فرض قبول این ایراد، واگذاری ریاست نهادها و ستادهای مذکور به ریاست قوه مجریه چه توجیهی دارد؟ مبنای اتخاذ این رویکردهای دو گانه چیست؟ چگونه ممکن است واگذاری پیشگیری از جرم به نهادهای دیگر غیر از قوه قضائیه هم موافق با قانون اساسی باشد و هم مخالف با آن؟

این عدم انسجام و یکپارچگی ناشی از تعدد مراجع قانون‌گذاری و تصمیم‌گیری، حقوق پیشگیری از جرم را با مشکلاتی از قبیل قانون‌گذاری‌های موازی، ناهماهنگ و گاه متضاد، تداخل

وظایف و اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه غیر علمی، ناسازمان یافته در مقابل جرم مواجه ساخته است.

سیاسی شدن حقوق پیشگیری، عدم استقلال تقنین (الماسی و حبیبی، ۱۳۹۰: ۵-۲۴) و شکل‌گیری سیاست جنایی انفعالی، سرگردان و یا «جزیره ای شکل در مقابل بزهکاری» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۴: ۷-۱۸) از پیامدهای دیگران نابسامانی و عدم یکپارچگی است. که ریشه اصلی آن را باید در رویکرد بخشی و سازمانی به مقوله پیشگیری و تعارض رویه‌ها از یک سو و نگاهی خرد به بزهکاری از سوی دیگر جستجو کرد.

واقعیت امر این است که تشکیل بسیاری از این نهادها و ستادهای مرتبط با پیشگیری از جرم با این تصور غلط صورت گرفته است که پیشگیری از جرم وظیفه نهاد یا سازمانی خاص در جامعه است (شیری، ۱۳۸۶: ۱۵-۴۲). این درحالی است که پیشگیری یک امر فرابخشی و فرا سازمانی است و در مدیریت و اجرای برنامه‌های آن تمامی ارکان حاکمیت و نهادهای جامعه و مردمی به صورت سیستمی و تعاملی نقش ایفا می‌کنند. فقدان این رویکرد سیستماتیک و تعاملی میان بخش‌های مختلف جامعه می‌تواند به شکست برنامه‌های پیشگیرانه منجر شود. عامل دیگران نابسامانی را باید در تعارض دیدگاه‌ها و رویه‌ها جستجو کرد؛ تعارضی که در ارتباط با ابعاد مختلف پیشگیری از جرم به ویژه بعد مدیریتی آن میان نهادهای مختلف قانون‌گذاری (و حتی گاه میان نهاد قانون‌گذاری واحد) و دکتترین حقوقی وجود داشته و همچنان باقی است.

علاوه بر این، رویکردها، راهبردها و سیاست‌های خرد و مشکل محور جامعه در مهار و کنترل جرم نیز به این نابسامانی و عدم انسجام دامن زده است؛ به این معنا که جامعه زمانی با مشکل مواد مخدر مواجه شده، بلافاصله ستاد مبارزه با مواد مخدر را تشکیل داده است. در زمانی دیگر، مشکل قاچاق کالا و ارز پیش آمده، جامعه بلافاصله به سراغ تشکیل ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز رفته است. اگر بنا باشد بر اساس چنین رویکردی، به مدیریت و کنترل جرم در جامعه بپردازیم، آن موقع لازم است علاوه بر ستادهایی مثل ستاد مبارزه با مواد مخدر و ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، که برپایه چنین بینشی شکل گرفته‌اند، برای جرایم دیگر هم ستادها و شوراهای مشابه تشکیل دهیم. امری که نتیجه‌اش چیزی جز نابسامانی و از هم گیسختگی بیشتر حقوق پیشگیری و هدر دادن سرمایه‌ها و منابع مالی و انسانی نخواهد بود.

با وجود این که شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم با الهام از اصول راهبردی سازمان ملل برای پیشگیری از وقوع جرم به ویژه مقررات بند ۷ این اصول^۱ و با هدف تمرکز گرایی و سازماندهی

۱. برابر بند ۷ این اصول، تمام سطوح دولت باید نقش رهبری در تهیه راهبردهای موثر و انسانی پیشگیری از جرم و ایجاد و حفظ چارچوب‌های سازمانی برای اجرا و بررسی این راهبردها ایفا کنند.

مدیریت امر پیشگیری، شکل گرفته است، به دلیل مشکلات ساختاری پیش گفته و به‌ویژه نداشتن بدنه علمی و تحقیقاتی قوی و به‌طور کلی فاصله گرفتن از اصول و مبانی پیشگیری، از انجام این رسالت تاکنون ناموفق بوده و در صورت تداوم این وضعیت، در آینده هم ناکام خواهد ماند.

با وجود چنین شرایط و اوضاع و احوالی، آیا حفظ انسجام و اقتدار حقوق پیشگیری و مدیریت یکپارچه، نظامند و فراسازمانی آن، اقتضا نمی‌کند تا شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم در قانون اساسی، اساسی سازی شود و مشکلات ساختاری و ماهیتی پیش گفته قانون پیشگیری از وقوع جرم و شورای عالی پیشگیری برطرف و به جای ستادها و شوراهای مشابه دیگر، شوراهای استانی و شهرستانی پیشگیری از وقوع جرم بر اساس اصل بومی سازی و تحت نظر شورای عالی پیشگیری از جرم، احیا و تشکیل گردد.

آیا بهتر نیست کمیسیون یا سازمان ملی مطالعه بزهکاری مرکب از قضات، وکیلان، پلیس، پژوهشگران دانشگاهی و حوزوی، مهندسان معماری و شهرسازی، سازمان‌های مردم‌نهاد، مددکاران اجتماعی برای دانایی محور شدن سیاست جنایی به‌طور کلی و برای تعریف یک سیاست ملی پیشگیری از بزهکاری کارشناسانه و دانش بنیان به‌ویژه، تشکیل گردد (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۶: ۷-۱۸).

آیا بهتر نیست برای رفع این تعارض‌ها و تصویب قوانین پویا و کارآمد، در ساختار شورای نگهبان تغییراتی صورت گیرد و در این فرایند تغییر و تحول علاوه بر توجه بیشتر به فقه پویا به یافته‌های علوم دیگر نیز توجه شود و به جای شش نفر حقوقدان از متخصصان دیگر از قبیل جرم شناس و جامعه شناس هم در کنار حقوق دان استفاده شود.

۲. چالش‌های ماهوی پیشگیری از وقوع جرم

چالش‌های ماهوی حقوق پیشگیری از جرم چالش‌هایی هستند که اغلب با حقوق ماهوی پیشگیری از جرم یعنی قوانین و مقررات ناظر به تدابیر پیشگیرانه ماهوی مثل تدابیر پیشگیرانه اجتماعی و وضعی در ارتباط هستند؛ در این قسمت به تبیین مهم‌ترین این چالش‌ها می‌پردازیم.

۱.۲. فقدان ضمانت اجرای کافی و مؤثر

یکی از چالش‌های مهم حقوق ماهوی پیشگیری از جرم، این است که قوانین و مقررات ناظر به تدابیر پیشگیرانه از ضمانت اجرای کافی و مؤثر برخوردار نیستند؛ چون زمانی می‌توان از ضمانت اجرای مؤثر در سیستم حقوقی پیشگیری از جرم سخن گفت که: اولاً، قانون‌گذار تدابیر کافی درقبال

نقض قوانین و مقررات پیشگیرانه در قانون پیش‌بینی کند؛ ثانیاً یک قدرت اجرایی برتر وجود داشته باشد که بتواند تدابیر و پاسخ‌های پیش‌بینی شده در قانون را عملیاتی کند.

امروزه در سیستم حقوقی ایران اصولاً نقض تعهدات ناشی از حقوق پیشگیری توسط دولت، جرم‌انگاری و کیفرگذاری نگردیده است. حتی بر فرض جرم‌انگاری در آینده هم، چون برابر مقررات ماده ۸ قانون خدمات کشوری ۱۳۸۶ و تبصره ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی ایران ۱۳۹۲ این اعمال (پیشگیری از وقوع جرم) از اعمال حاکمیتی محسوب می‌شود، از قلمرو شمول ضمانت اجراهای ناظر بر مجازات اشخاص حقوقی خارج خواهد بود.

با وجود اینکه در پاره‌ای از قوانین و مقررات ناظر بر پیشگیری از جرم از جمله مواد ۳، ۱۴ و ۱۵ قانون ارتقای سلامت نظام اداری ۱۳۹۰، ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی ایران (تعزیرات) ۱۳۷۵، تبصره ۲ ماده ۲ قانون مجازات اخلاف گران در نظام اقتصادی کشور، تبصره ماده ۷ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی ۱۳۹۷، مواد ۳، ۴، ۶ و ۲۷ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ (ابراهیمی، ۱۳۹۹: ۲۲۱-۲۳۲) و دستورالعمل نحوه مقابله با ترک وظایف قانونی مدیران و کارمندان ۱۳۹۹/۰۷/۳۰ و برخی از قوانین پیوست آن، عدم انجام تعهدات ماهوی پیشگیرانه جرم‌انگاری و یا تخلف انگاری گردیده است، این جرم‌انگاری‌ها و تخلف انگاری‌ها به طور عمده ناظر بر عدم ایفای تعهدات پیشگیرانه از نوع واکنشی و یا وضعی است و نه تعهدات پیشگیرانه از نوع اجتماعی. از سوی دیگر، این پاسخ‌گذاری‌های کیفری یا اداری صرفاً متوجه مدیران، مسئولان و سایر افراد مشمول قانون است و هیچ مسئولیتی را متوجه خود شخص حقوقی و دولت نمی‌کند.

نتیجه عدم جرم‌انگاری و کیفرگذاری نقض تعهدات پیشگیرانه توسط دولت که می‌توان آنها را در قالب «جرایم دولتی»^۱ نیز مطرح کرد، قربانی شدن مضاعف افراد در فرایند کیفری است. در چنین وضعیتی است که اصل عادلانه بودن و اصل قانونی بودن پیشگیری از بزهکاری که از اصول راهبردی پیشگیری از جرم هستند، به شدت زیر سؤال می‌رود و ادعای «حق بر مجازات نشدن»^۲ به لحاظ اخلاقی، حقوقی و جرم‌شناختی توجیه می‌شود.

برای تضمین اجرای مؤثر تعهدات دولت در زمینه پیشگیری از وقوع جرم در وهله اول لازم است جرایم دولتی و نقض تعهدات پیشگیرانه دولت به ویژه از نوع اجتماعی جرم‌انگاری و کیفر گذاری گردد و در مرحله بعد تشکیل «دادگاه اختصاصی حقوق پیشگیری از جرم» برای رسیدگی

۷. جرم حکومتی یا دولتی "State crime" به انحراف سازمانی حکومت که مستلزم نقض حقوق بشر است، گفته می‌شود. (گرین، پنی و تونی وارد، جرم حکومتی: دولت‌ها، خشونت و فساد، ترجمه نبی غلامی، تهران انتشارات مجد، چاپ اول ۱۳۹۸، ص ۱۸).

به جرایم ناشی از نقض تعهدات پیشگیرانه دولت در قانون پیش‌بینی گردد.^۱ گفتنی است هرچند در سطح ملی یک نهاد حقوق بشری با عنوان «کمیسیون حقوق بشر اسلامی» بر اساس اصل ۱۵۶ و بند اول اصل ۱۵۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بنا به دستور رییس قوه قضائیه در سال ۱۳۷۳ شکل گرفته و یکی از وظایف آن بر اساس بند ۴ ماده ۵ اساسنامه کمیسیون، رسیدگی و پیگیری موارد نقض حقوق بشر اسلامی است (مهرپور، ۱۳۹۷: ۴۰۰-۴۰۱)، این نهاد به دلیل روشن نبودن دقیق ساختار و نحوه رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر در این کمیسیون از یک طرف و وابسته بودن آن به قوه قضائیه و منحصر بودن صلاحیت رسیدگی‌اش به موارد نقض حقوق بشر (حقوق پیشگیری به معنای امتیازات مشروع و قانونی) از طرف دیگر از کارآمدی لازم و کافی برخوردار نیست. راهکار دیگر برای حل این مشکل، اختیار و قدرت قانونی بخشیدن به دادگاه بین‌المللی عدل اسلامی در سطح منطقه‌ای از یک طرف و توسعه قلمرو صلاحیت رسیدگی این دادگاه به جرایم ناشی از نقض تعهدات پیشگیرانه دولت‌ها از سوی دیگر است.

۲.۲. ریسک‌مدار و امنیت محور بودن حقوق پیشگیری

چالش مهم دیگر حقوق ماهوی پیشگیری از جرم این است که غالب قوانین و مقررات ماهوی پیشگیری از جرم، ناظر به تدابیر پیشگیرانه از نوع وضعی و مدیریتی هستند. این رویکرد قانون‌گذار به حقوق پیشگیری از جرم مبتنی برگفتمانی است که تحت‌تأثیر نظریه‌های جامعه‌شناختی و مدیریتی ریسک‌مدار^۲ شکل گرفته و به دنبال افول دولت‌های رفاه گستر و شکست رویکردهای اصلاحی و درمانی از یک طرف و روی کارآمدن دولت‌های محافظه‌کار و نئولیبرال در کشورهای مثل ایالات متحده آمریکا و انگلستان در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ از سوی دیگر، به گفتمان غالب در جرم‌شناسی و سیاست جنایی (جرم‌شناسی نو-کیفر شناسی نو^۳) تبدیل گردیده است. این

۱. تشکیل این دادگاه در کشور جمهوری اسلامی ایران به ویژه از این جهت که بر خلاف تجربه حکمرانی در سایر کشورها، هیچ مرجعی برای حفظ حرمت قانون اساسی و پاسداری از اصول آن وجود ندارد، از اهمیت مضاعفی برخوردار است.

۲. تئوری جامعه ریسک‌مدار "Risk Society"، که برای نخستین بار به وسیله اولریش بک "Ulrich Beck" در سال ۱۹۹۲ مطرح گردیده است، ایجاد و مدیریت ریسک‌ها در جامعه مدرن را تبیین می‌کند. (پاک‌نهاد، ۱۳۸۸: ۶۰) از نظریه پردازان دیگر جامعه ریسک‌مدار می‌توان به آنتونی گیدنز "Antony Giddens" جامعه‌شناس معروف انگلیسی، اشاره کرد. وی در کتاب خود تحت عنوان پیامدهای مدرنیته به تبیین مفهوم جامعه ریسک و مدیریت آن نموده است.

۳. جرم‌شناسی نو یا جرم‌شناسی مدیریتی، که برای نخستین بار توسط "مالکوم فیلی^۴" و "جان اتان سیمون^۵" ارائه گردیده است، به مجموعه رویه‌ها، سیاست‌ها و سازوکارهای غیر کیفری و جرم‌شناسانه مدیریت، کنترل و نظارت

گفتمان به نوبه خود ادبیاتی چون ریسک، مدیریت ریسک، کنترل، نظارت، عدالت تخمینی^۱، قانون و نظم، امنیت، خطر، ناتوان سازی، جرم شناسی خودی^۲، جرم شناسی غیر خودی^۳، توده‌های شرور و آرازل و اوباش را با خود به ارمغان آورده است.

مراد از ریسک در ادبیات جرم‌شناختی و جامعه‌شناختی شخص یا موقعیتی است که احتمال وقوع یک امر نامطلوب (جرم) در آینده را به وجود می‌آورد؛ در فرهنگ لغت آکسفورد، ریسک علاوه بر این معنا، در معنای خود امر نامطلوب هم که احتمال وقوع آن در آینده وجود دارد، به کار رفته است (Hornby, 2003:1105) در علم مدیریت منظور از مدیریت ریسک، یک فرایند مبتنی بر پیش‌بینی، تشخیص (شناسایی)، اندازه‌گیری (ارزیابی) ریسک و اتخاذ تدابیر لازم برای اداره مطلوب آن است (قراچورلو، ۱۳۸۴: ۱۶۷). در جامعه‌شناسی و جرم‌شناسی مدیریتی هم، مدیریت ریسک دارای چنین فرایندی است. در این فرایند مراد از «پیش‌بینی ریسک جرم»، احتمال دادن وقوع جرم در آینده توسط شخص یا در یک موقعیت معین است. «شناسایی ریسک» به معنای شناختن و تعیین فاکتورهای ریسک دار و خطر زا اعم از اشخاص و موقعیت‌ها است. و «ارزیابی ریسک» هم به معنای سنجش و اندازه‌گیری میزان ریسک و احتمال وقوع آن در آینده می‌باشد؛ سنجش و اندازه‌گیری ریسک بر اساس شاخص‌های گوناگون علمی مثل سنجش بالینی و یا سنجش آماری انجام می‌شود.

گفتمان مدیریتی ریسک مدار، هر چند در ظاهر به لحاظ تحلیل‌های اقتصادی مبتنی بر هزینه-فایده ممکن است قابل توجیه باشد، لکن به دلایل مختلف از جمله عدم توجه به پیشگیری‌های علمی و دانش بنیان، انسانیت زدایی از بزه‌کاران و نقص اصل کرامت انسانی (به‌عنوان یکی از اصول راهبردی پیشگیری از جرم) و معرفی آنان به‌عنوان بیگانگان غارتگر، توده‌های شرور و خطرناک، محافظه کار بودن، حادثه و امنیت محور بودن، ناپایدار بودن با چالش‌های جدی مواجه است.

باید توجه داشت که «در تحلیل‌های اقتصادی نظام پیشگیری، نگاه زود بازدهی و پیشگیری وضعی بر تحلیل‌های علمی غلبه پیدا می‌کند. در این رویکرد، عدالت تغییر مفهوم پیدا می‌کند و پیشگیری زمانی عادلانه محسوب می‌شود که بهره‌وری و کارایی اقتصادی داشته باشد» (قماش‌ی و عارفی، ۱۳۹۶: ۸۸-۹۴).

خطر جرم گفته می‌شود. این جرم شناسی در واقع، بدنال تعیین عامل‌های خطر جرم زا و وضعیت‌ها و دسته‌های افراد خطر دار با هدف مدیریت، نظارت و کنترل آن‌ها است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۷۲۴-۷۳۱).

1. Actuarial Justice
2. Criminology of the self
3. Criminology of the other

حاکمیت و غلبه این تفکر، تعادل و پایداری حقوق پیشگیری را بشدت زیر سؤال برده و موجب گردیده است که قانون‌گذار در فرایند تصویب قوانین و مقررات مربوط به پیشگیری از جرم، از جمله قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۰، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۳ و اصلاحی ۱۳۹۴/۰۷/۲۱ (به شرحی که گذشت)، قانون پیشگیری از وقوع جرم ۱۳۹۴، به ویژه ماده یک این قانون که بر تعریف کاملاً مدیریتی، ریسک مدار و عاریتی از پیشگیری از وقوع جرم مبتنی است^۱، و قوانین و مقررات دیگر مثل قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی ۱۳۹۶، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹، برنامه‌های پیشگیرانه ریسک مدار، وضعی-فنی، سود محور و زود بازده را در اولویت قرار داده و نسبت به برنامه‌های پیشگیری اجتماعی، که مستلزم سرمایه‌گذاری‌های کلان و بلند مدت از یک طرف و مداخله فعال دولت در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از طرف دیگر است، اراده جدی از خود نشان ندهد؛ و صرفاً به انشاء مقرراتی چون تدوین «منشور اخلاق حرفه ای کارگزاران نظام» (ماده ۷ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد ۱۳۹۰)، «رفتار حرفه ای و اخلاقی مقامات موضوع ماده ۷۱ قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مدیران و کارکنان» (تبصره ماده ۷ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد ۱۳۹۰)، «فرهنگ سازی و آموزش کارکنان»، «ترویج فرهنگ احترام به حقوق مالکیت فکری از طریق گنجاندن دروس ذریبط و اصلاح برنامه درسی و برگزاری کارگاه های آموزشی» (تبصره ماده واحده قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی مصوب ۱۳۹۶) و «لایحه و قانون نویسی فاقد پشوانه های اجرایی لازم به لحاظ حقوقی، اقتصادی و سیاسی» (بند پ ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ و اصلاحی ۱۳۹۴/۰۷/۲۱) بسنده کند.

۳. چالش‌های ماهوی - شکلی (یا چند ماهیتی) حقوق پیشگیری از جرم

برخی از چالش‌های حاکم بر حقوق پیشگیری از جرم، مانند عدم شفافیت، تکلیف (یا وسیله) محور بودن تعهدات پیشگیرانه دولت‌ها و عدم استقلال حقوق پیشگیری، چالش‌هایی هستند که هم می‌توانند با حقوق ماهوی پیشگیری از جرم (قوانین و مقررات ناظر بر تدابیر پیشگیرانه از نوع

۱. بر اساس این ماده «پیشگیری از وقوع جرم عبارت است از پیش بینی، شناسایی و ارزیابی خطرو وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن».

این تعریف، که در جوامع محافظه کار و نفولیبیرال و برای اولین بار توسط موسسه پیشگیری از جرم استانفورد انگلستان مطرح گردیده و مورد تأیید مؤسسه ملی پیشگیری از جرم ایالات متحده آمریکا قرار گرفته است (محمد نسل، ۱۴۰۰: ۱۵۲) عیناً و بدون هیچ‌گونه دخل و تصرف در ماده ۱ قانون پیشگیری از جرم مصوب ۱۳۹۴ پیش بینی گردیده است.

اجتماعی و یا وضعی) مرتبط باشند و هم با حقوق شکلی پیشگیری (قوانین و مقررات حاکم بر تشکیلات، مدیریت و چگونگی اجرای برنامه‌های پیشگیری)؛ به عبارت دیگر به دلیل عمومیت و اطلاقی که دارند هم شامل قواعد ماهوی و هم قواعد شکلی حقوق پیشگیری می‌شوند. در این قسمت، این نوع چالش‌ها را تحت عنوان چالش‌های ماهوی-شکلی (یا چند ماهیتی) بررسی می‌کنیم.

۱.۳. عدم شفافیت حقوق پیشگیری از جرم

یکی از چالش‌های ماهوی-شکلی حاکم بر حقوق پیشگیری، عدم شفافیت است. «شفافیت» در لغت از ریشه «شف» به معنای هر چیز لطیف است که از پس آن بتوان چیز دیگری را دید، یا آن چیزی است که نور از آن بگذرد (نفیس، ۱۳۲۰: ۲۰۵۳). از منظر حقوقی و اداری، شفافیت از یک طرف مستلزم وجود قوانین و مقررات روشن، دقیق، رسمی، ساده و قابل فهم برای عموم مردم است. قوانین و مقرراتی که با رعایت تشریفات عادی قانونگذاری وضع شده باشند و با شفافیت خود حجت را بر تابعان این قوانین تمام کرده و به شهروندان هم اطمینان حقوقی کافی بدهند (موزن زادگان و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۰۰) از سوی دیگر این شفافیت، همان‌گونه که سازمان شفافیت بین‌الملل^۲ بر آن تأکید دارد، ایجاب می‌کند تا افراد بتوانند از تصمیمات اداری، سیاسی، اقتصادی و حقوقی که زندگی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و نیز شیوه‌های تصمیم‌گیری مطلع گردند و رفتار مستخدمان و ماموران دولتی قابل رویت، قابل پیش‌بینی و قابل درک باشد (رستمی‌غازانی و باقری، ۱۳۹۹: ۸۲).

اهمیت شفافیت در حقوق پیشگیری تا بدان حد است که کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد ۲۰۰۳، آن را شرط لازم هر اقدام پیشگیرانه از مظاهر فساد تلقی نموده و در مواد مختلفی از جمله بند یک ماده ۵، بند الف و ت ماده ۷، بند یک ماده ۹ بر ضرورت آن تأکید کرده است. ماده ۵ این کنوانسیون از کشورها خواسته است سیاست‌های پیشگیری و مقابله با فساد را با محوریت حاکمیت قانون، مدیریت صحیح امور عمومی و اموال دولتی، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت جامعه مدنی و گروه‌های برخاسته از متن مردم و شفافیت تنظیم نمایند (ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۱۷، ۱۵، ۱۴). علاوه بر این، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات

۱. معادل واژه شفافیت در زبان انگلیسی واژه Transparency است؛ ریشه لاتین آن *transparere* می‌باشد که از دو بخش *trans* به معنای درون و *parere* به معنای آشکار تشکیل شده است (رستمی‌غازانی و باقری، ۱۳۹۹: ۸۱-۸۶).

مصوب ۱۳۸۷/۱۱/۰۶ هم در فصل سوم با عنوان «ترویج شفافیت» بر اهمیت شفافیت تأکید نموده و در این راستا هریک از مؤسسات عمومی را مکلف ساخته است در راستای نفع عمومی و حقوق شهروندی، به طور سالانه به انتشار اهداف، وظایف، سیاست‌ها، خطی مشی و ساختار، مراحل انجام خدمات مربوط به اعضای جامعه، انواع اسناد و اطلاعات نگهداری شده در مؤسسه همراه با آیین دسترسی به آن و سازوکارهای مشارکت مردم و شکایت شهروندان اقدام نمایند.

با وجود اهمیت و جایگاه والایی که شفافیت در حکمرانی مطلوب (به طور عام) و حقوق پیشگیری (به طور خاص) دارد، قوانین و مقررات حاکم بر پیشگیری از جرم در ایران از جمله «قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۰»، «قانون پیشگیری از وقوع جرم ۱۳۹۴» و «قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ و اصلاحی ۱۳۹۴» و «قانون محاسبات عمومی کشور ۱۳۶۶» از شفافیت و صراحت لازم و کافی برخوردار نیستند؛ در این قسمت به نقد و بررسی مفاد این قوانین از این منظر می‌پردازیم.

هرچند قانون‌گذار در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد با تأکید بر لزوم اطلاع‌رسانی مأموریت‌های عمومی و رویه‌ها (ماده ۳)، پوشش اطلاعاتی فعالیت‌های عمده اقتصادی دولتی و عمومی (ماده ۴)، تهیه پایگاه اطلاعات قراردادها، تدوین راهکارهای شفاف سازی اطلاعات و فعالیتهای دستگاههای اجرایی (ماده ۸)، نظارت بر فعالیتهای اقتصادی اشخاص حقیقی و حقوقی (ماده ۹)، اجرای برنامه‌های آموزش عمومی و اطلاع‌رسانی این قانون (ماده ۳۱)، دستگاههای دولتی و مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده دار مأموریت عمومی را به شفاف سازی فرایندهای سیاستگذاری و تصمیم‌گیری مکلف کرده است، لکن خود به دلایل مختلف از جمله «عدم تعیین دقیق قلمرو شمول قانون و اشخاص مخاطب در ماده ۲ (به ویژه بند د این ماده)، توسل به سیستم احاله یعنی احاله اشخاص مشمول قانون به افراد مذکور در مواد ۱ تا ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶/۰۷/۰۸ در بند الف ماده ۲ (ابراهیمی ۱۳۹۶: ۲۱)»، «احاله تعریف تحصیل نامشروع مال به ماده ۲ قانون تشدید مجازات ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری ۱۳۶۷ در بند ج ماده ۲»، «آیین نامه ای کردن حقوق پیشگیری» و «تفویض اختیارات فراوان به مقامات اجرایی و قضایی در محدود کردن حق دسترسی شهروندان به اطلاعات با توجیهات امنیتی و محرمانگی در موارد فراوان» از جمله در بند ب ماده ۳، تبصره بند ج ماده ۹، تبصره بند ج ماده ۱۱، بند الف ماده ۱۲، تبصره ۲ بند ب ماده ۱۲، تبصره ماده ۲۸ (به صورت جزئی و موردی) و ماده ۳۳ این قانون (به طور کلی)، «استثنا کردن مطلق و یا مشروط برخی از نهادها و سازمان‌ها از قلمرو شمول قانون» در تبصره ۲ ماده ۲۵ و بند ب ماده ۲ و «استفاده از برخی عبارات‌های کلی و مبهم» مثل مصالح نظام در ماده ۱۰، موارد امنیتی، مصادیق خلاف اخلاق، عفت و نظم عمومی

در تبصره بند ج ماده ۱۱ و «مفاسد اقتصادی» در ماده ۱۳، مقتضیات اصل شفافیت را در این قانون نادیده گرفته است.

قانون پیشگیری از وقوع جرم هم، که در راستای عملیاتی کردن قسمت اول بند ج اصل ۱۵۶ قانون اساسی (پیشگیری غیر کیفری) و با نگاه مدیریتی به قوه قضائیه در امر پیشگیری از جرم (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۶: ۱۵-۴۲) پس از طی یک دوره نسبتاً طولانی قانونگذاری و وفقه‌ها و فراز و نشیب‌های فراوان (نیازپور، ۱۳۹۴: ۵۲۷-۵۴۶) در نهایت در تاریخ ۱۳۹۴/۰۶/۲۱ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است، بنا به دلایل پیش گفته به‌ویژه مشخص نبودن دقیق مبانی، اهداف و حیطه وظایف شورای عالی پیشگیری از جرم، معلوم نبودن نحوه تعامل و ارتباط آن با نهادها و شوراها، مشابه دیگر، داشتن ساختاری عریض و طویل (کثرت اعضا) و درعین حال ناقص و معیوب و دلایل متعدد دیگر از جمله عدم ارائه تعریف علمی و کارشناسانه از پیشگیری از جرم (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹: ۵۶-۶۲)^۱، عدم تعیین ماهیت و نوع اقدامات پیشگیرانه، عدم تعیین معیارهای پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم، و سرانجام به دلیل طی نکردن مراحل عادی و طبیعی قانون‌گذاری از شفافیت و کارآمدی لازم برخوردار نیست.

در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ و اصلاحی ۱۳۹۴/۰۷/۲۱ نیز هرچند قانون‌گذار سعی کرده است با توسل فراوان به فن‌آوریهایی نوین در امر پیشگیری از قاچاق کالا و ارز از جمله لزوم تهیه، اجرا و بهره‌برداری از سامانه نرم‌افزاری جامع یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرایند تجارت، شناسه دار کردن کلیه انبارها و مراکز نگهداری کالا و ثبت مشخصات مالک آن، (برابر بندهای الف، ت، ث، ماده ۶)، تجهیز مبادی ورودی و خروجی و مسیرهای حمل و نقل به امکانات فنی مناسب و الکترونیکی کردن کلیه اسناد ورود، صدور، عبور و حمل و نقل توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی (برابر بند ب ماده ۶)، سازماندهی و تجهیز و تکمیل اسکله‌ها و خورها و انضباط بخشی به تردد و توقف شناورها و تجهیز شناورها و وسایل حمل و نقل جاده‌ای به سامانه فنی ردیاب و کنترل مصرف سوخت توسط وزارت راه و شهرسازی (برابر بندهای ج و چ ماده ۶) فرایند صادرات، واردات، عبور و مرور کالای تجاری را شفاف‌سازی نموده و با افزایش زحمات و خطرات ارتکاب جرم و مدیریت و کنترل اوضاع و احوال پیش‌جنایی از وقوع جرم قاچاق کالا و ارز پیشگیری نماید، با وجود این، علاوه بر داشتن برخی ابهامات مشابه با قانون ارتقای سلامت نظام

۱. در تعریف پیشگیری از جرم به «پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن» اشاره شده است. بهتر است به جای ارزیابی خطر از علل و عوامل ارتکاب جرم استفاده شود؛ زیرا ارزیابی خطر در ادبیات جرم‌شناختی امروز، بیشتر ناظر به نظریه و سیاست مدیریت ریسک جرم و تکرار جرم از گذر کیفر و اقدامات پیشگیرانه وضعی است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹: ۵۶-۶۲).

اداری و مبارزه با فساد مثل «استثنا گرایی» در حسابرسی دیوان محاسبات عمومی (برابر ماده ۸)، «فقدان و عدم دسترسی به اطلاعات لازم برای سنجش میزان کارایی و اثر بخشی قانون» با ابهامات و سؤالات دیگری هم مواجه است: از قبیل مشخص نبودن اهداف واقعی قانون گذار از جرم انگاری قاچاق کالا و ارز به عنوان یک پدیده برساختی، از این جهت که آیا واقعا قانون گذار دنبال حمایت از تولیدات داخلی و ایجاد اشتغال در کشور است یا اهداف دیگری مثل کسب درآمد برای دولت از طریق پرداخت حقوق ورودی و عوارض بازرگانی، ایجاد فرصت برای برخی از نهادها و سازمانهای دولتی یا شبه دولتی برای تولید، عرضه و فروش انحصاری محصولات و در نتیجه مقابله با اقتصاد رقابتی را تعقیب می کند؟ چرا تجارت خارجی برابر قانون انحصار تجارت خارجی ۱۳۱۱/۰۴/۱۹، که یک قانون به یادگار مانده از دوران استبداد رضاخانی است، در انحصار دولت است؟ چرا محدودیت های گمرکی برداشته نمی شود؟ چرا با الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی به آزاد سازی تجارت اقدام نمی شود؟ تا مادامی که پاسخ این سؤالات روشن نشده است نمی توان از شفافیت به معنای واقعی سخن گفت.

در قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶ با اصلاحات بعدی، که یکی دیگر از قوانین مهم پیشگیرانه محسوب می شود، قانونگذار مقتضیات اصل شفافیت و اصل کیفی بودن قوانین را در موارد متعدد نادیده گرفته و دست به انشای یک سلسله مقرراتی مبهم و غیر صریح زده است که نه فقط نقشی در پیشگیری از جرایم و فساد مالی و اداری ندارند بلکه زمینه و فرصت را برای بسیاری از تصرفات غیر مجاز در اعتبارات دولتی فراهم کرده است. دست دستگاه های اجرایی را برای انواع مختلف حساب سازی ها و سوء استفاده ها از حساب های دولتی باز گذاشته است.

قانون گذار در مواد مختلف این قانون از عباراتی مثل «دیون بلامحل» و «بدون اختیار دستگاه» (در ماده ۸)، «درآمد اختصاصی»، «سایر منابع تامین اعتبار» و «هدایایی که برای مصارف خاصی اهدا می شود» (در ماده ۱۱) «استفاده از ذخایر» و «عناوین مشابه» (در ماده ۱۶۹)، «هزینه های پیش بینی نشده» و «بودجه سری» (در ماده ۵۵) استفاده کرده است و بدین ترتیب، اختیاری موسع به دستگاه اجرایی و کارمندان آن داده است تا بتوانند بر دیون بلامحل بیفزایند و دست به انواع مختلف حساب سازی ها و سوء استفاده ها در اعتبارات دولتی بزنند (ویژه، ۱۳۹۰: ۲۹-۴۰).

۳.۲. تکلیف (یا وسیله) محور بودن تعهدات ناشی از حقوق پیشگیری

چالش ماهوی- شکلی مهم دیگر حقوق پیشگیری از جرم این است که تعهدات دولت ها در زمینه پیشگیری به ویژه پیشگیری اجتماعی از جرم، اغلب تکلیف یا وسیله محور است و این در حالی

است که قواعد و مقررات ناظر بر تعهدات پیشگیرانه دولتها به دلیل مبنا، ماهیت و اهدافی خاصی که دارند، از قواعد آمره محسوب می‌شوند و اقتضای طبیعت و سرشت آنها نتیجه (و نه وسیله) محور بودن این نوع تعهدات است.

با وجود این، گفتمان و ادبیات غالب حاکم بر پیشگیری‌های غیرکیفری و به‌ویژه پیشگیری‌های ماهوی اجتماعی در اسناد مختلف بین‌المللی و ملی نشان می‌دهد که تعهدات دولتها به پیشگیری از بزهکاری از نوع تعهد به وسیله یا حداکثر تعهد به تلاش است و نه تعهد به نتیجه؛ برای مثال، ماده ۲ کنوانسیون بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۶۶ در این خصوص مقرر می‌دارد: «کشورهای عضو سعی و اهتمام خواهند کرد تا با حداکثر استفاده از امکانات خود و امکانات فنی و اقتصادی بین‌المللی در راستای دستیابی به حقوق شناخته شده در کنوانسیون گام بردارند»؛ در اسناد دیگر سازمان ملل متحد نظیر کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد ۲۰۰۳ نیز چنین ادبیاتی به کار رفته است. برابر بندهای ۲ و ۳ ماده ۵ این کنوانسیون «هر کشور عضو تلاش خواهد کرد تا اقدامات موثری را برای پیشگیری از فساد به عمل آورد و اسناد قانونی و رویه‌های اداری را از نظر تعیین کفایت آنها برای پیشگیری و مبارزه با فساد ارزیابی نماید». در بند ۱ ماده ۷ و بندهای ۲ و ۵ ماده ۸ کنوانسیون مذکور نیز چنین مقرر شده است «هر کشور عضو در صورت اقتضاء براساس اصول اساسی سیستم حقوقی خود تلاش خواهد کرد تا نظامهایی را بر اساس اصول کارایی، شفافیت، شایستگی و گزینش و آموزش افراد جهت استخدام، بکارگیری، حفظ ارتقاء و بازنشستگی کارمندان و در صورت اقتضاء سایر مقامات دولتی غیرمنتخب اتخاذ و حفظ کرده و تحکیم بخشد؛ استانداردهای رفتاری را جهت اجراء صحیح، آبرومندانه و مناسب عملکردهای دولتی به کار گیرد و نظامهای مورد نیاز مقامات دولتی را ایجاد نماید تا در رابطه با فعالیت‌های بیرونی خود، استخدام، سرمایه‌گذاری، ذخایر مالی و هدایای کلان یا منافی که ممکن است از آن تضاد منافع در رابطه با وظایف آنها به عنوان مقامات دولتی بروز کند، اظهاریه‌هایی را برای مراجع مربوط تهیه نماید.»

علاوه بر مقررات بین‌المللی مذکور که در حکم قانون ملی محسوب می‌شوند، در قوانین و مقررات پیشگیرانه داخلی نیز از این نوع عبارت‌ها و ادبیات زیاد استفاده شده است؛ برای نمونه عبارت «به‌کارگیری همه امکانات» برای ایجاد پیشگیری از جرم از رهگذر رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی، ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور، پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه در اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و یا عبارت «بهره‌گیری از تمام

ظرفیت‌ها» توسط وزارت امور خارجه برای اجرای مصوبات ستاد در زمینه پیشگیری از قاچاق کالا و ارز در ماده ۱۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مفید همین معناست. بدیهی است تکلیف و یا وسیله محور بودن تعهدات موجب می شود که دولت‌ها به بهانه‌های مختلف و به آسانی از انجام تعهدات پیشگیرانه خود داری کنند و به سبب ارتکاب این جرایم و تخلفات مورد تعقیب و مجازات قرار نگیرند.

۳.۳. عدم استقلال حقوق پیشگیری

چالش ماهوی- شکلی دیگر حقوق پیشگیری از جرم تا حدود زیادی با عدم استقلال آن در ارتباط است؛ عدم استقلال حقوق پیشگیری از جرم را از دو جهت می‌توان مورد بررسی قرار داد: یکی از جهت وابستگی حقوق پیشگیری از جرم به حقوق کیفری و جرم‌شناسی کلاسیک است و دیگری تأثیر گروه‌های فشار و ذینفع در شکل‌گیری، تغییر و تحول حقوق پیشگیری از جرم است. در این قسمت این دو جنبه از عدم استقلال حقوق پیشگیری را به اختصار مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

۳.۳.۱. وابستگی حقوق پیشگیری به حقوق کیفری و جرم‌شناسی کلاسیک

یکی از ابعاد عدم استقلال حقوق پیشگیری، وابستگی آن به حقوق کیفری و جرم‌شناسی کلاسیک است. این وابستگی از اینجا ناشی می‌شود که همانند جرم‌شناسی کلاسیک، موضوع اصلی مطالعه حقوق پیشگیری، تدابیر پیشگیرانه ناظر به جرم به مفهوم حقوق کیفری کلاسیک است و شامل انحرافات، آسیب‌ها و رفتارهای ضد اجتماعی دیگر، که اغلب توسط خود دولت‌ها ارتکاب می‌یابند، نمی‌شود. رفتارها و آسیب‌هایی که خطرات و آثار زیانبار اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آنها به مراتب بیشتر از رفتارهای مجرمانه رسمی است. در واقع می‌توان گفت همان ایرادهایی که جرم‌شناسان پست مدرن و آسیب اجتماعی‌شناسان یا زمیپولوژیست‌ها بر جرم‌شناسی کلاسیک وارد می‌کنند و آن را به دلیل عدم بی‌طرفی و عدم جامعیت به چالش می‌کشاند^۱، به نوعی بر حقوق پیشگیری هم وارد است. درست به همین دلیل است که امروزه همانند جرم‌شناسی هیات حاکمه‌ای^۲ می‌توان از «حقوق پیشگیری هیات حاکمه ای»^۳ سخن به میان آورد.

۱. برای مطالعه این ایرادها مراجعه شود به: رحیمی نژاد اسمعیل و صادقی، سالار، «حقوق کیفری در سنجه جرم‌شناسی پست مدرن»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۱۵، سال هشتم، دوزره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۵۹-

محدود شدن حقوق پیشگیری به جرم (و نه بزهکاری) یعنی منحصر شدن در علت شناسی جنایی به پارادایم‌های غالب و رایج در جرم شناسی یعنی نظریه انتخاب عقلانی یا نظریه برساخت گرایی (جندلی، ۱۴۰۱: ۳۷) و یا نظریه طبی‌انگاری جرم و غفلت از رویکردهای پست مدرنیستی و انتقادی.

تمام قوانین و مقرراتی که در ارتباط با پیشگیری از جرم در ایران وضع شده‌اند و نمونه‌هایی از آنها در قسمت‌های پیشین مقاله مورد بررسی قرار گرفت، ناظر به پیشگیری از جرم به مفهوم قضایی هستند و شامل آسیب‌های اجتماعی و حتی رفتارهای مجرمانه دیگر نمی‌شوند. برای مثال اکوساید (نسل کشی زیست محیطی)، ژنوساید و جرایم ناشی از نفرت را در بر نمی‌گیرند. بنابراین، به منظور حفظ استقلال حقوق پیشگیری لازم است حقوق پیشگیری از بزهکاری، خود را جایگزین حقوق پیشگیری از جرم نماید.

۳.۳.۲. وابستگی حقوق پیشگیری به گروه‌های فشار و ذینفع

جنبه دیگر عدم استقلال حقوق پیشگیری از جرم به تأثیر گروه‌های فشار و ذینفع در شکل‌گیری، تغییر و تحول حقوق پیشگیری از جرم مربوط است. برخی از قوانین و مقررات پیشگیرانه به گونه‌ای وضع و یا اصلاح می‌شوند که خود زمینه‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرایم را برای افراد و گروه‌های مختلف به ویژه بزهکاران یقه سفید و یقه سبز فراهم می‌کنند. تصویب و یا اصلاح چنین قوانین و مقرراتی که آشکارا و به طور فاحش ساختارهای قانونی لازم برای ارتکاب جرایم کلان به ویژه جرایم شرکتی و دولتی را فراهم می‌کنند، حکایت از وابستگی و عدم استقلال حقوق پیشگیری دارد. این وضعیت از منظر جامعه شناسی کیفری تحول مناسبات قدرت به نفع گروه‌های فشار و ذینفع را نشان می‌دهد؛ همان گروه‌هایی که در فرایند شکل‌گیری نظام سیاسی و تعیین سرنوشت قرارداد اجتماعی نقش اساسی ایفا می‌کنند.

ذکر دو نمونه از این قبیل قوانین و مقررات پیشگیرانه به روشن شدن بیشتر موضوع کمک می‌کند. نمونه اول به «قوانین و مقررات ناظر بر انعقاد قراردادهای نفتی» و نمونه دوم به «قوانین و مقررات زیست محیطی» مربوط است.

بررسی قوانین و مقررات مختلف نفتی (از جمله قانون تفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره ۱۳۳۶/۰۴/۲۰، قانون نفت ۱۳۵۳/۰۵/۰۸، قانون نفت ۱۳۶۶/۰۷/۰۷، قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت ۱۳۸۰/۱۱/۲۷، قانون اصلاح قانون نفت ۱۳۹۰/۰۴/۰۱، قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت ۱۳۹۱/۰۲/۱۹، قانون اساسنامه وزارت نفت ۱۳۹۵/۰۱/۲۳، تصویب نامه نحوه نظارت بر انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی ۱۳۹۵/۰۵/۱۳ و آیین نامه تشخیص

قراردادهای مهم نفتی و نحوه انعقاد آنها ۱۳۹۶/۰۷/۲۹) بیانگر این است که این مقررات «نظارت مجلس» بر انعقاد قراردادهای نفتی را، که یکی از تدابیر پیشگیرانه مهم حقوقی برای جلوگیری از انعقاد قراردادهای غیر قانونی و فاسد نفتی محسوب می‌شود و برای اولین بار طی ماده ۲ قانون تفحص، اکتشاف و استخراج نفت ۱۳۳۶ پیش بینی شده بود، به صورت تدریجی حذف و آن را بر عهده «هیات عالی نظارت» (ماده ۳ قانون اصلاح قانون نفت ۱۳۹۰) گذاشته است. علاوه بر این، این مقررات نظارت بر تشخیص قراردادهای مهم نفتی و نحوه انعقاد آنها را به «شورای اقتصاد» (بندهای الف و ب ماده ۲ آیین نامه تشخیص قراردادهای مهم نفتی و نحوه انعقاد آنها ۱۳۹۶) و نظارت و پایش مجوزها و پروانه های صادره در عملیات بالا دستی و پایین دستی را به «وزارت نفت» محول کرده است (بند ۷ قسمت ب ماده ۳ قانون تعیین وظایف و اختیارات وزارت نفت ۱۳۹۱).

حال با عنایت به ساختار شورای عالی نظارت بر منابع نفتی به عنوان زیر مجموعه ای از دولت (برابر مقررات ماده ۳ قانون اصلاح قانون نفت) و ساختار شورای اقتصاد به عنوان زیر مجموعه ای از سازمان برنامه و بودجه (احمدی و مال میر، ۱۴۰۰: ۶۵-۸۵) این تغییر و تحول در قانونگذاری و واگذاری نظارت بر قراردادهای نفتی به این نوع نهادها چه معنایی جز سیطره و نفوذ گروه های فشار و ذینفع بر حقوق پیشگیری می تواند داشته باشد.

نمونه دوم مربوط به قوانین و مقررات پیشگیرانه زیست محیطی است؛ علی رغم نقش بسیار مهمی که حقوق پیشگیری زیست محیطی در پیشگیری از جرایم و رفتارهای ناپایدار زیست محیطی دارد تاکنون به دلیل سیطره و نفوذ گروه های فشار و ذینفع و بزهکاران یقه سبزی و تعارض منافع آنان با الزامات زیست محیطی، هنوز نتوانسته است خودش را در مقابل فرهنگ مجرمانه زیست محیطی آنان خوب سازماندهی کند. هر چند قانونگذار گاه و بیگاه قوانینی را در این خصوص وضع کرده است، لکن این قوانین هم بی تاثیر از سلطه و نفوذ آنان نبوده است.

برای مثال قانونی که نقش نهادهای زیست محیطی غیر دولتی و مردم نهاد را در فرایند قانونگذاری ها و تصمیم گیری های کلان پیشگیرانه و همچنین نظارت بر آنها نادیده می‌گیرد (ماده ۲ قانون پیشگیری از وقوع جرم ۱۳۹۴)، قوانین و مقرراتی که اجازه کلان سازی بناها و ساخت و سازهای غیر اصولی و مغایر با استانداردهای زیست محیطی در محیط شهری و غیر شهری را به سرمایه داران و دلالان محیط زیستی می دهد در واقع مشوقی برای ارتکاب جرایم و رفتارهای ناپایدار زیست محیطی توسط بزهکاران یقه سبز محسوب بوده و به نوعی سیطره و نفوذ آنان را در شکل گیری این نوع قوانین و مقررات زیست محیطی نشان می دهد.

نتیجه‌گیری

حقوق پیشگیری از جرم در ایران هم به لحاظ ماهوی و هم شکلی با چالش‌های راهبردی و اساسی مواجه است. با وجود این چالش‌ها، در ایران امروز نمی‌توان از حقوق پیشگیری به عنوان راهبرد کنشی سازمان یافته، علمی و نظامند سیاست جنایی سخن گفت. برآیند این مطالعات نشان می‌دهد که در وضعیت فعلی، حقوق پیشگیری از جرم در ایران با نوعی بحران هویت و فقدان جایگاه شایسته مواجه است. برای هویت بخشی به حقوق پیشگیری و حفظ استقلال آن، در وهله اول لازم است ساختار نهادهای قانونگذاری در پیشگیری (مجلس قانون گذاری و شورای نگهبان) به ترتیبی که در مقاله مورد اشاره قرار گرفت، متحول و اصلاح گردد. در مرحله بعدی ضروری است قانونگذار در فرایند تصویب و یا اصلاح قوانین و مقررات پیشگیرانه مبانی و اصول راهبردی پیشگیری از جرم به ویژه اصول فرا بخشی، دانش محوری، مشارکت و همبستگی، پایداری و کرامت انسانی را مورد توجه قرار دهد. توجه به این اصول و مبانی می‌تواند علاوه بر نظام‌مندی ساختار حقوق پیشگیری، به توسعه علمی، پایدار و عادلانه آن کمک کرده و از شکل گیری حقوق پیشگیری ریسک مدار، تکلیف محور، غیر عادلانه و غیر علمی جلوگیری کند. توجه به این اصول و مبانی افتضا می‌کند که قانونگذار تمامی نهادها و ساختارهای موازی پیشگیری از جرم را، که عمدتاً مبتنی بر رویکرد سازمانی و غیر سیستمی هستند، منحل نموده و سیاست گذاری، برنامه ریزی و نظارت در امر پیشگیری را به یک نهاد فرا قوه‌ای واحد با ساختاری فراسازمانی و علمی واگذار نماید. هرچند قانونگذار با هدف تمرکز گرایی و انسجام بخشی به مدیریت امر پیشگیری و انجام یک سلسله وظایف کلان و راهبردی، شورای عالی پیشگیری از جرم را براساس قانون پیشگیری از وقوع جرم ایجاد کرده است، لکن این شورا به دلیل مشکلات ساختاری و ماهوی پیش گفته قادر به انجام این وظایف نیست. برای تقویت جایگاه و اعتبار این شورا می‌توان دو اقدام اساسی انجام داد: نخست اینکه شورای عالی پیشگیری از جرم، بر اساس اصول و مبانی پیش گفته، در قانون اساسی، اساسی سازی شود و بر آن اساس، قوانین عادی پیشگیری از جمله قانون پیشگیری از جرم بازنگری و اصلاح شود. دوم اینکه در صورت عدم اساسی سازی، ایرادها و مشکلات ماهوی و ساختاری قانون و شورای عالی پیشگیری از جرم با بازنگری و اصلاح قانون و بر اساس راه حل‌هایی که در متن به آنها اشاره شد، بر طرف گردد.

اقدام اساسی دیگر برای هویت بخشی به حقوق پیشگیری و حفظ اقتدار آن، تغییر ماهیت تعهدات پیشگیرانه دولت‌ها از تکلیف مداری به نتیجه محوری از یک سو و جرم انگاری جرایم دولتی و ایجاد ساختارهای قضایی لازم برای رسیدگی به موارد نقض تعهدات پیشگیرانه دولت‌ها در سطح ملی و حتی جهانی و منطقه‌ای از سوی دیگر است. در مجموع می‌توان گفت هر چند سرشت متفاوت و

منتناقض بشر از یک سو و ساختار مبتنی بر تعارض منافع کشورها از سوی دیگر، همواره جرم را به یک امر طبیعی تبدیل کرده و تا حدود زیادی حقوق پیشگیری از جرم را در سطح ملی و جهانی با چالش دائمی مواجه ساخته است، لکن با اتخاذ هم‌زمان رویکردهای دانش بنیان و علت شناختی و رویکردهای مدیریتی ریسک مدار نسبت به پدیده مجرمانه می‌توان به تقویت کارآمدی و اثربخشی حقوق پیشگیری کمک کرد. البته اثر بخشی این نوع تدابیر محدود به جوامع دموکراتیک و جرایمی خواهد بود که نقض حقوق بشر تلقی می‌شوند و نه جرایمی که در راستای ایجاد، توسعه و تکامل حقوق بشر اتفاق می‌افتند.

منابع

- ابراهیمی شهرام و صفایی آتشگاه، حامد (۱۳۹۴)، رویکرد قانونگذار به پیشگیری از جرم در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، **پژوهشنامه حقوق کیفری**، سال ششم، شماره دوم، پاییز و زمستان، صص ۷-۳۱.
- ابراهیمی شهرام (۱۳۹۹)، بزه انگاری عدم انجام تدابیر پیشگیری از جرم، **دانشنامه سیاستگذاری حقوقی**، به کوشش لعیا جنیدی و امیر حسن نیازپور، تهران: معاونت حقوقی ریاست جمهوری، چاپ اول، صص ۲۲۱-۲۳۲.
- احمدی، اعظم و مال میر محمود (۱۴۰۰)، ارزیابی کفایت قوانین و مقررات نفتی از منظر پیشگیری از جرم و مبارزه با فساد، **فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم**، دوره شانزدهم، شماره ۶۱، صص ۶۵-۸۵.
- الماسی، نجادعلی، و حبیبی درگاه، بهنام (۱۳۹۰)، بررسی اصول کلی حاکم بر قوانین کارآمد از منظر تحلیل اقتصادی، **مجله حقوق خصوصی**، دوره هشتم، شماره دوم، صص ۵-۲۴.
- بابا غیبی ازغندی، علیرضا (۱۳۸۸)، آینده پژوهی؛ رویکردی نو در طراحی برنامه های پیشگیری از جرم، **فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم**، سال چهارم، شماره سیزدهم، صص ۸۹-۱۱۷.
- بارانی، محمد (۱۳۹۳)، **پیشگیری از جرایم جهانی**، تهران، انتشارات میزان، چاپ اول.
- پاک نهاد، امیر (۱۳۹۴)، **سیاست جنایی ریسک مدار**، تهران، انتشارات میزان، چاپ دوم.
- تقی زاده، مریم (۱۳۹۹)، ارزیابی سیاستگذاری حقوقی در: **دانشنامه سیاستگذاری حقوقی**، به کوشش لعیا جنیدی و امیر حسن نیازپور، تهران: معاونت حقوقی ریاست جمهوری، چاپ اول، صص ۴۷-۵۱.

- جندلي، منون (۱۴۰۱)، **در آمدی بر پیشگیری از بزهکاری**، ترجمه و تحقيق شهرام ابراهيمي، تهران، انتشارات میزان، چاپ سوم.
- حسيني، سيد حميد و جانكي محمود (۱۳۹۹)، **ارزيابي فلسفي مباني حق بر مجازات نشدن در حقوق کيفري**، **مجله حقوقی دادگستري**، دوره ۸۴، شماره ۱۱۲، صص ۱۰۷-۱۳۳.
- رجب زاده، عزيزالله (۱۳۸۶)، **بررسی لايحه پیشگیری از جرم، ساختار و سازمان پیشگیری از جرم (ميزگرد سوم)**، **فصلنامه مطالعات پیشگیری از وقوع جرم**، سال دوم شماره چهارم، صص ۲۵۱-۲۱۱.
- رحمدل، منصور (۱۳۹۱)، **حمایت کيفري از حقوق ملت**، **فصلنامه تحقيقات حقوقی بين المللی**، شماره ۱۸، صص ۵۹-۸۴.
- رستمي غازاني، اميد و باقري فرشاد (۱۳۹۹)، **اصل شفافيت**، در: **دانشنامه سياستگذاري حقوقی**، به کوشش لعيا جنيدی و امير حسن نيازپور، تهران: معاونت حقوقی رياست جمهوري، چاپ اول، صص ۸۱-۸۶.
- شيري، عباس (۱۳۸۶)، **بررسی لايحه پیشگیری از جرم با رویکرد انتظامی (ميزگرد نخست)**، **فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم**، سال دوم، شماره سوم، صص ۱۵-۴۲.
- فرحيها، محمد (۱۳۹۴)، **گزارش نشست علمي قانون پیشگیری از وقوع جرم: از تدوين تا تصويب**، دانشگاه تربيت مدرس، نوشته شده توسط: محمد عارفي، قابل دسترس در www.Lawtest.ir
- قراچورلو، نجف (۱۳۸۴)، **ارزيابي و مديريت ريسک**، تهران انتشارات علوم و فنون، چاپ اول.
- قماشي سعيد، و عارفي مرتضي (۱۳۹۶)، **موانع اقتصادي و سياسي پیشگیری اجتماعي از وقوع جرم**، **آموزه های حقوق کيفري**، دانشگاه علوم اسلامي رضوي مشهد، شماره ۱۳، صص ۸۸-۹۴.
- گرين، پني و توني وارد (۱۳۹۸)، **جرم حکومتی: دولت ها، خشونت و فساد**، ترجمه نبي غلامی، تهران، انتشارات مجد، چاپ اول.
- محمد نسل، غلامرضا (۱۴۰۰)، **مباني پیشگیری از جرم (ترجمه و تحقيق)**، تهران، انتشارات میزان، چاپ دوم.
- مودن زادگان، حسنعلی و ديگران (۱۳۹۷)، **اصل شفافيت و جايگاه آن در رويه قضايی ديوان اروپايی حقوق بشر و حقوق ايران**، **مجله دیدگاههای حقوق قضايی**، شماره ۸۱، صص ۲۰۰.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسين (۱۳۸۸)، **جرم شناسی نو - کيفرشناسی نو**، در: **تازه های علوم جنایی**، تهران، انتشارات میزان، صص ۷۲۴-۷۳۱.

- نجفی ابرندآبادی علی حسین (۱۳۹۰)، پیشگیری عادلانه از جرم، تازه های علوم جنایی، مجموعه مقالات در تجلیل از دکتر محمد آشوری، تهران انتشارات میزان، صص ۵۸۳.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۷)، بزهکاری، احساس ناامنی و کنترل، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۲۲، صص ۴۳-۸۴.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۴)، گزارش نشست علمی قانون پیشگیری از وقوع جرم: از تدوین تا تصویب، دانشگاه تربیت مدرس، نوشته شده، محمد عارفی، قابل دسترسی در www.Lawtest.ir.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۹)، از آموزه های جرم شناختی تا قانونگذاری جرم شناختی، در: مجموعه سخنرانی های همایش علمی - کاربردی پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه، انتشارات دادسرای عمومی و انقلاب مشهد، جلد اول، چاپ اول.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۴)، به سوی تعریف یک سیاست ملی پیش گیری از جرم (دیباچه) در: دانشنامه پیشگیری از جرم آکسفورد، براندون سی. ولش و دیوید پی. فارینگتون، برگردان فارسی، گروهی از پژوهشگران حقوق کیفری و جرم شناسی، به کوشش: حمیدرضا نیکوکار، تهران، نشر میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۶)، بررسی لایحه پیشگیری از جرم با رویکرد انتظامی (میزگرد نخست)، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، شماره سوم، صص ۱۵-۴۲.
- نفیسی، علی اکبر (۱۳۵۵)، فرهنگ نفیسی، تهران انتشارات شرکت سهامی چاپ رنگین، جلد سوم، چاپ اول.
- نیاز پور، امیر حسن (۱۳۹۶)، تاریخ قانون پیشگیری از جرم ۱۳۹۴، در: حج اندیشه (هم افزایی فقه و حقوق در تحقق عدالت و تعالی)، نعمت الله الفت (به کوشش) قم، دانشگاه مفید، چاپ اول، صص ۵۲۷-۵۴۶.
- ویژه، محمد رضا (۱۳۹۰)، شاخص های پیشگیری از جرم در قوانین، مورد واکاوی قانون محاسبات عمومی کشور، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۲۰.

Hornby, A.S (2021), **Oxford Advanced Learner's Dictionary**, London, 9th edition.

Nieto Martin, Adan (2016), **Towards a Rational Legislative Evaluation in Criminal Law**, Switzerland, springer.

روش استناد به این مقاله:

رحیمی‌نژاد، اسمعیل (۱۴۰۲)، «چالش‌های اساسی حقوق پیشگیری از جرم در ایران»، پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱۴، پیاپی ۲۷، صص. ۸۹-۱۱۵. DOI: 10.22124/jol.2022.21908.2268

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

